

BIA-P.2.3.1/2-8

เห็นธรรมชาติคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

(ชุตถอยปทุม อ้นดับ ๘)



พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ฯ
มีนหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง .
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบ
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวผู้ผู้เดรัจฉาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกนบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพ้นภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปภี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

เห็นธรรมชาติคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

คำบรรยายของ

พุทธทาสภิกขุ

ภาคอาสาฬหบูชา

ที่หินโค้ง, สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๓

ผู้ศรัทธาจัดพิมพ์สร้างขึ้นไว้ในพระพุทธรศาสนา

เป็นธรรมบูชาคุณ

แด่องค์ท่านผู้บรรยาย

เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ

แก่สหรัชมิก

มกราคม ๒๕๒๔

[ชุดลอยปฐม อันกับ ๘]

ทรวงาน

อันทรวงาน คือคำ ของมนุษย์
ของมีเกียรติ สิ้นสุด อย่างสิ้นสีย
แต่สนอก ด้ดปกร่างาน เป็กขานใจ
ไม่แท้ไร รู้ธรรม ด้ด้ด้ด้

ตัวทรวงาน คือตัวกร ประพศัษม
พร้อมกันไม่ หลายสิ้ว มีคำป้ง
ด้ด้ด้เปรียบ ก็เหมือนคน นิลาดป้ง
นิตด้ด้ด้ด้ ด้ด้ด้ หลายพกเอย ๙

พ. ๑๒๓๔๕

คำนำ

คุณอุษา สันติมิตร ได้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์
ตีพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมเล่ม^{๕๕}นี้ ถวายพระเดชพระคุณ
ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการแก่
สหรัชมิก ก็ด้วยวัตถุประสงค์ คือทำให้ธรรมะกลับมาแพร่
หลายในสังคม ในฐานะที่ธรรมะเป็นสมบัติอันมีค่ายิ่งกว่าสิ่ง
ใดของมนุษย์เรา

คุณอุษา ขอร้องข้าพเจ้าในการจัดพิมพ์ทุกประการ
ข้าพเจ้าก็ยินดีจัดให้ตามประสงค์ เพราะพ้องกับมติของข้าพเจ้า
อยู่แล้ว ที่เป็นไปตามพระพุทธานุญาตที่ว่า สัพพทานิ ธมม-
ทานิ ชินาติ - การให้ธรรมชนะการให้สิ่งปวง

ในสังคมอันวุ่นเช่นสังคมปัจจุบัน ไม่มีอะไรมี
ประโยชน์และมีค่ายิ่งไปกว่าธรรมะ เพราะธรรมะเป็นเครื่อง
ทำให้บุคคลเป็นปกติ ทั้งทางกายและทางจิตใจ เมื่อบุคคล
เป็นปกติแล้ว โดยส่วนตัวก็จะห่างไกลจากความสับสนวุ่นวาย
และโดยส่วนสังคมก็จะไม่ก่อให้เกิดความวุ่นเช่นที่เป็นอยู่^{๕๕}
ขึ้นได้

สังคมเช่นนี้เป็นสังคมที่พึงปรารถนาของพุทธบริษัทเรา เราจึงได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเผยแพร่ธรรมะให้กว้างขวางออกไป ด้วยความหวังว่า เมื่อบุคคลถูกบีบคั้นด้วยปัญหาหนาหนาประการมากเข้าๆ ในที่สุดเขาจะหันมาในทางของธรรมะ ซึ่งเป็นทางที่ประเสริฐสุด

หัวข้อธรรมะในหนังสือเล่มนี้ เป็นหัวข้อธรรมะที่ลึกซึ้ง ยากแก่การเห็นในสังคมวัตถุนิยมเช่นทุกวันนี้ ซึ่งเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความอยาก : อยากได้ อยากดี อยากเด่น อยากสวย อยากรวย อยาก—อยาก—อยาก สารพัดชนิด ที่มาบีบคั้นไม่ให้บุคคลเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ไหลเรื่อยของสิ่งต่างๆ แต่เห็นเป็นความหยุดนิ่ง ความคงทนถาวร ความไม่เปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านั้น ตามความต้องการของตัวเอง ในความรู้สึกอย่างนี้ การเห็นอีกอย่างหนึ่งซึ่งตรงกันข้าม คือการเห็นความไหลเรื่อย หรือความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ จะเกิดขึ้นไม่ได้ ในจิตใจที่ถูกครอบงำด้วยความหลงใหลในวัตถุ เนื้อหนังร่างกาย ของบุคคลผู้นั้น

ด้วยการปฏิบัติธรรม : ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีปัญญาเห็นแจ้ง ว่าธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง ทั้งหมด

๕๕
ทงสิน ร่างกายของเรา จิตใจของเรา ความรู้สึกนึกคิดของ
เรา ปรัชญาการณต่างๆที่แวดล้อมเราอยู่ เป็นเช่นนั้นเอง
ไหลเรื่อย เราควบคุมไม่ได้ เราบังคับให้เป็นไปตามใจเรา
ไม่ได้ ไม่มีสิ่งใดมีค่ากว่าสิ่งใด แต่มีความเสมอเหมือนกัน
หมด คือสังขารที่ไหลเรื่อย เราก็จะปล่อยวาง ไม่หลงยึดมั่น
ถือมั่นอีกต่อไป แล้วเราก็จะไม่เป็นทุกข์

หวังว่าท่านผู้ที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ จะได้เห็นคุณค่า
ของธรรมะข้อนี้ แล้วถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ แน่วแน่
แน่นแฟ้น จนถึงขั้นสูงสุด คือ ได้เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง
ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง สมตามความประสงค์ขององค์ท่าน
ผู้บรรยาย และของผู้บริจาค ด้วยกันทุกๆคนเถิด

พู่ใจ ircraft

คำบรรยายธรรมประจำวันเสาร์
ภาคอาสัพทบุชา ครั้งที่ ๘
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกข์ ไซยา
๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๓

เห็นธรรมชาติ

คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพทบุชา
เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนั้น อาตมาก็จะได้กล่าวเรื่อง **ธรรมะคือ**
เรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะ
ในการบรรยายครั้งนี้ว่า **เห็นธรรมชาติคือเห็นความเป็น**
เช่นนั้นเอง.

ท่าน จงทบทวนดู ถึงคำว่า “ธรรมชาติ” หรือ
 เรื่องของธรรมชาติ ไว้เรื่อยๆไป, และพึงเห็นความจริงใน
 ข้อที่ว่า ทำไมเราจึงต้องพูดเรื่องนั้นกัน ไม่รู้จักหยุดจักหย่อน
 สักที. เราต้องการจะมีผล เป็นความสงบสุขทั้งแก่ตน และ
 แก่ผู้อื่นในโลกนี้ และเราจะทำได้อย่างไร ?

ใจความสำคัญมันมีอยู่ว่า ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎ
 ของธรรมชาติ เพราะเราเองก็เป็นธรรมชาติ, ทุกอย่าง
 ก็เป็นธรรมชาติ, เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น
 จึงต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ, รู้เรื่องกฎของธรรมชาติ,
 รู้เรื่องการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ให้ถูกต้อง แล้ว
 เราก็จะทำทุกอย่างถูกต้อง แล้วเราก็จะได้รับผลตามที่เรา
 ต้องการ.

เรื่องของธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ นี่ย่ำทำ
 ให้สับสนเลื่อนลงไปเสีย. เรื่องของธรรมะ คือเรื่องของ
 ธรรมชาติ; ธรรมะ ทุกคนได้รับคำบอกว่าเป็นคำสั่งสอน
 ของพระพุทธเจ้า, ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า,
 แล้วย้ำว่า ท่านสอนเรื่องอะไร? จะพบว่าท่าน สอนเรื่อง
 ธรรมชาติ เรื่องกฎของธรรมชาติ เรื่องหน้าที่ตามกฎ

ของธรรมชาติ เรื่องผลตามกฎของธรรมชาติ มันเป็นอย่างนั้น.

ธรรมก็คือธรรมชาติ แล้วมันเกิดขึ้นได้อย่างไร? ความรู้^{นี้} หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับข้อ^{นี้} มันเกิดขึ้นได้อย่างไร? ก็เพราะธรรมชาติ^{นั้น}แหละมันบังคับ หรือจะเรียกว่า กฎของธรรมชาติ ^{นั้น}แหละ บังคับ ให้คนเรา ที่ยังไถ่อยู่ ให้ค้นหาความถูกต้อง แล้วประพฤติกระทำให้ถูกต้อง เป็นอยู่กันให้ถูกต้อง.

ธรรมชาติบังคับให้มนุษย์คิด-ค้น พบ ธรรม.

ขอให้นึกถึงยุคที่มนุษย์ไม่มีในโลก แล้วมนุษย์ก็มีขึ้นมาในโลกตอนแรกๆ จะพูดอย่างวิทยาศาสตร์ก็ได้ว่ามันเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งแต่พระอาทิตย์ให้กำเนิดก้อนโลก^{นี้} มา แล้วก็เกิดสัตว์ขึ้นมาเป็นมนุษย์ที่แรก มันก็ไม่รู้อะไร.

หรือจะพูดตามหลักในเรื่องของอินเดีย ไม่ใช่วิทยาศาสตร์; เขาว่าเมื่อที่แรกโลก^{นี้}มันยังว่างอยู่ ไม่มีคน. พวก *อภัสสรพรหม* ลงจากพรหมโลก มาเที่ยวเล่นในโลกที่ว่างเปล่าอยู่^{นี้} แล้วเผอิญไป กินสิ่งที่เรียกว่า *ปฐวีโอฆัง-จวัน*

ดิน เข้าไป อร่อย เลยหลงไหลติดในความอร่อย, หมกความ
 เป็นเทวดา กลับไปพรหมโลกไม่ได้ เลยติดอยู่ที่นี้ ติดอยู่ใน
 โลกนี้. นี่เป็นมนุษย์ชุดแรก ที่เพิ่งเกิดขึ้นมาในโลกนี้.
 แล้วมนุษย์ชุดนี้ก็โง่อย่างเดียวกันแหละ, โง่อย่างเดียวกับที่
 จะพูดอย่างวิทยาศาสตร์ ว่ามนุษย์ค่อย ๆ มีขึ้นมาในโลกยุค
 แรก ๆ ครึ่งคนครึ่งสัตว์ มันก็โง่ทุกอย่าง; ถึงว่าเป็น
 พรหมลงมาकिनวันดิน ติดอยู่ที่นี้ เป็นมนุษย์ มันก็โง่เหมือน
 กัน มันมีความโง่ในข้อที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะมีความสุข,
 ตัวเองจะมีความสุข, จะอยู่ด้วยกันด้วยความสุข มันโง่.

นี่ความโง่ นี้ทำให้ทำผิด ๆ คือทำชนิดที่เบียดเบียน
 กัน มันก็เลย **ทนอยู่ไม่ได้**; มันเดือดร้อนตัวเอง เดือด
 ร้อนผู้อื่น **ทนอยู่ไม่ได้** ก็นึก ก็คิด. นี่เพราะว่า **ธรรมชาติ**
มันมันบีบบังคับให้มนุษย์โง่ ๆ เหล่านี้ **คิด-คิด-คิด-คิด**
จนพบว่าต้องทำอย่างนี้, แล้วต้องทำอย่างนี้ทั้งขึ้นไป, ต้อง
 ทำอย่างนี้ขึ้นไป, แล้วเขาก็พบมากขึ้น, **จนเป็นระบบของ**
พระธรรม หรือ **ธรรมะ** หรือ **ศีลธรรม** ก็แล้วแต่จะเรียก.

นี่แหละความรู้เรื่องศีลธรรม หรือหลักการปฏิบัติ
 ธรรมะนั้นนะ มนุษย์นั้นเอามาแต่ไหน? มนุษย์ได้มาจาก

ธรรมชาติ ที่บีบบังคับมนุษย์ในยุคหนึ่งที่ยังไม่มีธรรม ให้รู้
 ธรรม ให้มีธรรมขึ้นมา, แล้วก็สอนสืบต่อ ๆ กันมา ;
 แล้วก็สูงขึ้น ๆ จนถึงระดับที่ละเอียดที่สุด สูงที่สุด ประเสริฐ
 ที่สุด คือ ศาสนา, โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา. จะเห็น
 บทบัญญัติที่แสดงอยู่ในพุทธศาสนา จึงเป็นเรื่องของ
 ธรรมชาติ, เป็นเรื่องกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องหน้าที่
 ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, เป็นเรื่องผลจากหน้าที่
 นั้น ๆ.

เราจึงสรุปความว่า พระธรรมนี้ ก็คือตัวเรื่อง
 ธรรมชาติ; เกิดเป็นระบบวิชาความรู้ขึ้นมา ก็เพราะว่า
 ธรรมชาติมันบังคับ. มนุษย์ทนความทุกข์อยู่ไม่ได้ คั้นรน
 ค้นหาวิถีทางดับทุกข์ ก็พบระบบธรรมะนี้ ว่ามันมีอยู่อย่างนี้:
 เราต้องทำอย่างนี้ แล้วเราก็ไม่เป็นทุกข์, แล้วมันก็ประสบ
 ผลอย่างนั้นจริง คือไม่เป็นทุกข์, ขึ้น ๆ จนเป็นศาสนา
 สูงสุด แล้วเหลือมาจนถึงพวกเราในบัดนี้.

ที่กำลังเอามาพูดอยู่นี้ มันก็คือเรื่องนั้นนั่นแหละ
 แล้วยังจะพูดกันต่อไปได้อีก ไม่มีที่สิ้นสุดก็ได้ แล้วแต่ว่าเรา
 จะเลือกพูดให้ลึกซึ้ง ให้ละเอียด ให้พิสดารอะไรต่อไป.

ธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติ, ต้องรู้ให้ถูกต้อง.

ฉะนั้นควรจะเห็นชัดลงไปทีเดียวว่า เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ. เราต้องเกี่ยวข้องกับพระธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ เพราะทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ. นี้เราจะต้องมีความรู้เรื่องธรรมชาติ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง ต่อเรื่องของธรรมชาติ ที่มันเกี่ยวกับเรา ทุกเรื่องไปทีเดียว; ถ้าเดี๋ยวนี้เรากำลังมีความทุกข์ ก็ให้รู้เถอะว่า เราได้ทำผิดต่อเรื่องของธรรมชาติ.

นี่โลกทั้งโลกนี้ กำลังได้รับผล ของการไม่รู้เรื่องธรรมชาติ ที่แท้จริง; เพราะละเลยเรื่องของธรรมชาติ จึงกำลังได้รับผลแห่งการละเลยต่อเรื่องของธรรมชาติอันสูงที่สุด. นี้เราชาวพุทธเราพุกอย่างนี้.

พุกอย่าง พวกอื่น ก็ว่าเขา ละเลยเรื่องของพระเป็นเจ้า เขาละเลยความประสงค์ของพระเป็นเจ้า ที่จะต้องการให้เขาทำอย่างนั้น ๆ; แล้วเขาก็ไม่ทำ แล้วทั้งโลกก็เลยมีความทุกข์; เรียกว่าเรากำลังได้รับผล ของการที่เราละเลยสิ่งที่เราไม่ควรจะละเลย, ซึ่งสิ่งนั้นก็คือเข้าใจธรรม-

ชาติให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง ครบถ้วน, แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง
ครบถ้วนเหมือนกัน.

นี้อาตมาจึงเห็นว่าเรื่องนี้ สำคัญคือเห็นธรรมชาติ
ให้ครบถ้วน ให้ชัดเจน ให้แจ่มแจ้ง.

๔ เห็นธรรมชาติ คือ เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของธรรมชาติ.

ที่นี้ ก็จะพูดต่อจากที่เคยพูดมาแล้ว ว่าเห็นธรรม-
ชาตินั้น คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ
นั้นแหละ. ฟังแล้วคล้ายกับไร้สาระ กำปั้นทุบดิน ไม่มี
ความหมายอะไร; แต่ขอให้ฟังดูให้ดีๆ ให้ละเอียดละ
มั้นมีความหมายมาก. “เห็นธรรมชาตก็คือเห็นความเป็น
เช่นนั้นเองของธรรมชาติ” ถ้ามันยังสับสนอยู่, ก็บอกอีกที่ว่า
เห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของ
ธรรมชาติ.

ธรรมชาตินั้นมีความเป็นเช่นนั้นเองของมันอยู่
ทุกเรื่องทุกรายไป; ที่นี้ถ้าเราเห็นธรรมชาติ เราก็เห็น
ที่ความเป็นเช่นนั้นเองของมัน. ที่มันไม่เป็นเช่นนั้น

เอง มันก็มีอยู่เหมือนกัน ก็มันเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลง
ไม่คงที่; เราจะเอาที่มันแน่นอนและคงที่ เรียกว่าเป็น
เช่นนี้เอง.

๕ เราจะเห็นธรรมชาติที่ไหน? เห็นอะไรที่
ไหน? ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ก็บอกมาแล้วว่า ทุกอย่าง
เป็นธรรมชาติ : เนื้อตัวของเรา^๕ ร่างกายของเรา^๕ ก็เป็น
ธรรมชาติ, จิตใจของเรา^๕ ก็เป็นธรรมชาติ, การสัมพันธ์กัน
เกี่ยวข้องปรุ่่งต่าง^๕กัน ระหว่างสิ่ง^๕ทั้ง ๒ นี้ ก็เป็นธรรมชาติ,
ถ้าจะมีอะไรเกิดขึ้นเป็น ความสุข ความทุกข์ อะไรก็ตาม
ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ แล้ว
เราจะเห็นธรรมชาติได้จากทุกสิ่งที่แวดล้อมเราอยู่ : ร่างกาย
คน^๕คน^๕นั้นก็^๕เป็นธรรมชาติ, แล้วอะไร^๕ๆ ที่แวดล้อมคน^๕คน^๕นั้นอยู่
มันก็เป็นธรรมชาติ.

๔ ต้องดูให้เห็นธรรมชาติ โดยถูกต้อง.

๕ ที่นี้ เราจะต้องรู้ให้ถูกต้อง ในการที่จะปฏิบัติต่อกัน
ฉะนั้นเราจึง ต้องเห็น เรื่องที่จะต้องดู, ต้องเห็น จากทุกสิ่ง

ที่แวดล้อมอยู่. อย่างในโลกนี้มันมีอะไรแวดล้อมเราอยู่; ก็ไปพิจารณาดูว่า **เราอยู่ในท่ามกลางของอะไรบ้าง?** ดูเอาเองเถอะ อย่าต้องพูดดีกว่า ถ้าจะพูดให้ชัดยิ่งขึ้น ก็ว่าให้ดูทุกสิ่งที่มีมันแวดล้อมเรา, และทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เรา, อะไรที่มีมันทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เรา พูดให้ชัดลงไปว่า **ที่มีมันทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา, ดูที่นั่นแหละ.**

ถ้าเราจะดู ในคำว่า “โลก” ก็ได้, ดูโลกทั้งปวงก็ได้ : ของภายนอก ก็เรียกว่า โลกภายนอก ทุกอย่างเลย มีอยู่เต็มไปหมดทั้งโลก นี้โลกภายนอก. ที่นี้ก็ดูโลกภายใน ภายในเรา, อะไรก็ตามที่มีมันอยู่ภายในเรา. ที่สำคัญที่สุดก็คือ **ความรู้สึกนึกคิด** ที่มีมันคิดนึกไปต่างๆ ประจักษ์ต่างต่างๆ; **ความรู้สึกเกิดขึ้นต่างๆ** นั่นแหละคือโลกภายในของเรา.

เราก็ดูทั้งโลกภายนอก และดูทั้งโลกภายใน ให้รู้ว่า เป็นอย่างไร; **จะได้ปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง.** คำว่า “ถูกต้อง” ก็คือ **ไม่เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา.**

ถ้าสนใจจะจดจำเป็นถ้อยคำบาลี อะไรบ้าง ก็อยากจะได้ฟังคำว่า **โลกมีอยู่ ๓ โลก. โลก ๓ โลกนี้ โลก**

ภายนอกที่สุด เขาเรียกว่า โอกาสโลก ก็คือ *แผ่นดิน*,
เนื้อแผ่นดิน ตัวแผ่นดิน อะไร ๆ ที่มีอยู่ในตัวแผ่นดิน
เรียกว่า โอกาสโลก ไม่ค่อยมีเรื่องลึกซึ้งอะไร.

ที่นี้โลกถัดเข้าไปก็คือ *สัตว์โลก* *โลกของสิ่งที่มีชีวิต* ที่มันอาศัยอยู่บนแผ่นดิน อย่าเอาไปปนกันเข้า; ตัวแผ่นดินเรียกว่าโอกาสโลก, ตัวสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน เรียกว่าสัตว์โลก.

ที่นี้ อันที่ ๓ เรียกว่า *สังขารโลก* คือ *โลกแห่งการปรุ่่งแต่ง* อันนี้ละเอียดมาก ลึกซึ้งมาก ละเอียด ยากที่จะเห็น; คือว่า การปรุ่่งแต่ง, สภาพการปรุ่่งแต่ง, อาการแห่งการปรุ่่งแต่ง, ที่มันมีอยู่ในโลกแผ่นดิน และสัตว์โลก ที่มีชีวิตนั่นเอง.

ในตัวแผ่นดินล้วน ๆ นี้ก็มีการปรุ่่งแต่งซึ่งกันและกัน *อยู่* จนเป็นโลก โลกแผ่นดินอยู่, และกำลังปรุ่่งแต่งอยู่ เพื่อเป็นโลกแผ่นดินอยู่หรือเป็นต่อไป, สภาพของการปรุ่่งแต่งมีอยู่ในโลกแผ่นดิน.

ที่นี้ *โลกหมู่สัตว์ที่มีชีวิต* มีการปรุ่่งแต่งอันละเอียด *ยิ่งขึ้นไปอีก* : ในหมู่สัตว์ที่มีชีวิต เป็นคนมนุษย์นี้ก็ได้,

เป็นสัตว์ไตรภพก็ได้, ลงไปถึงต้นไม้ก็ได้, เพราะมันมีชีวิตเหมือนกัน. การปรุงแต่งในสิ่งที่มีชีวิตอย่างนี้ ก็จะเรียกว่า มีสังขารโลก โลกแห่งการปรุงแต่ง เช่นเดียวกับมีในแผ่นดินโลก.

รวมได้เป็น ๓ โลก : โลกที่ ๑ คือ แผ่นดิน หรือ วัตถุ. โลกที่ ๒ คือ บรรดาสิ่งที่มีชีวิตจิตใจ. โลกที่ ๓ คือ สภาพของการที่มันปรุงแต่ง ๆ ๆ กันอยู่. นี้เรียกว่า โลก ด้วยเหมือนกัน คำว่า สังขาร นี้แปลว่าปรุงแต่ง.

โอกาสโลก—โลกแผ่นดิน, สัตว์โลก—โลกสิ่งที่มีชีวิต, สังขารโลก—โลกแห่งการปรุงแต่ง ที่มีอยู่ตลอดเวลา ในโลกทั้ง ๒ นั้น, ก็เห็นได้ว่าเป็นโลกซ้อนเร้น เป็นโลก ลึกลับ เป็นโลกซ้อนเร้น อยู่ในโลกที่ ๑ และโลกที่ ๒ นี้ เรียกว่า โลก มันก็จะหมดยกกันเพียงเท่านั้น.

แล้วก็ดูที่สำคัญที่สุดว่า ทั้งหมดยกนี้เป็นธรรมชาติ : โลกแผ่นดิน ก็เป็นธรรมชาติ, โลกหมู่สัตว์ก็เป็น ธรรมชาติ, โลกแห่งการปรุงแต่ง ปรุงแต่งเป็นสังขาร เรียกว่า สังขาร นี้ก็เป็นธรรมชาติ. ดูให้เห็นว่ามันเป็น อย่างไร? มันอยู่กันอย่างใดในธรรมชาติ ที่หยาบก็มี ที่ ละเอียดที่สุดก็มี ?

ดูให้รู้จักให้เห็นธรรมชาติ ที่โลกทุกโลกก็ได้,
ทั้งที่เป็นภายใน ทั้งที่เป็นภายนอก. ใน ดิน น้ำ ลม ไฟ
เนื้อหนังร่างกายเหล่านี้ มันก็เป็น *โอกาสโลก*, ในชีวิตจิตใจ
ในร่างกายนี้ มันก็เป็น *สัตว์โลก* การปรุงแต่งที่มันปรุงแต่ง
อยู่ในร่างกายนี้ เช่น ปฏิกิจสมุปบาทนี้ ก็เรียกว่า *สังขารโลก*.

ฉะนั้น ในคนเราเดี๋ยวนี้ ก็มีทั้งโอกาสโลก
สัตว์โลก และสังขารโลก; เห็นให้ชัดว่ามันเป็นโลกอยู่
อย่างนี้, มีลักษณะอาการตามปกติของมันอย่างนี้. แล้วจะ
ต้องมีการ จัดการ อย่างไร? ควบคุมอย่างไร? จึงจะไม่
เป็นทุกข์ขึ้นมา จึงบอกว่า ให้เห็นมันตามที่เป็นจริง
ให้เห็นธรรมชาติ ก็คือ เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ.

การดูให้เห็นต้องเห็นด้วยตาปัญญา.

ที่นี้ถามถึงว่า เห็นอย่างไร? เมื่อตะกั้น เห็นอะไร
เห็นที่ไหน. ที่นี้จะพูดต่อไปว่า เห็นอย่างไร? ก็เห็น
ตามที่เป็นจริง. ให้เห็นสังขารโลก เห็นสัตว์โลก เห็น
โอกาสโลก.

เห็นโอกาสโลก ^{๕๕} ก็เห็นที่เห็น ๆ อยู่ : นี้แผ่นดิน
นี้ก้อนหิน นี้อะไรต่างๆ ที่ประกอบกันอยู่เป็นพื้นดิน, หรือ
ว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดก็ได้ เรียกว่าเห็นโอกาสโลก
แต่ไม่ดูในการปรุงแต่งนะ.

เช่นว่าจะดูก้อนหิน ดูต้นไม้ ดูคน ดูสัตว์ ดูอะไร
ที่มันมีเพียงสักว่าเห็นเข้าไปเท่านั้น ; แต่ไม่ดูให้ลึกถึงการ
ปรุงแต่ง อย่างนี้ก็เรียกว่าเห็นโลก โอกาสโลกภายนอก.
เช่นเดียว^{๕๕}กับก้อนหินวางอยู่เยอะเยอะ ถ้าไปมองเข้า ก็เห็น
ก้อนหินรูปร่างอย่างนี้. ^{๕๕} ก็เห็นโอกาสโลก ก็รู้ได้ว่าเห็น
ด้วยตา ; เห็นด้วยตาน, เห็นด้วยอายตนะ^{๕๕} ด้วยตาน^{๕๕}
ก็เห็นตามที่มีมันปรากฏแก่สายตาอย่างไร, มันปรากฏแก่
ระบบประสาทอย่างไร.

ที่^{๕๕}นี้จะดูสัตว์โลก ^{๕๕} แล้วก็เห็นความแตกต่าง
ระหว่างบรรดาสิ่งที่มีชีวิต : คนต่างจากสัตว์ สัตว์ต่างจาก
ต้นไม้ ต้นไม้ต่างจากคน ก็คือเห็นวิถีต่างๆ, ความเป็นที่
มันต่าง ๆ ๆ กัน ในระหว่างสิ่งเหล่านี้. เห็นสัตว์โลก
ที่มีชีวิต ที่กำลังเป็นต่าง ๆ ๆ กัน ^{๕๕} ก็ยังเห็นได้ด้วยตาเหนือ^{๕๕}
เป็นส่วนใหญ่ ; แต่มันลึกลงไปถึงจนเห็นด้วยตามปัญญา.

ที่นี้ไปถึงสังขารโลก เห็นการปรุงแต่ง กระแส
 แห่งการปรุงแต่ง ที่มีอยู่ในสิ่งเหล่านี้. นี้ที่นี้ต้องเห็นด้วย
 ตาอื่น ไม่ใช่ตาที่นี้แล้ว; เห็นด้วยตาอีกชนิดหนึ่ง คือ
 ตาภายใน ที่เรียกว่า บัญญาจักขุ, ธรรมจักขุ เห็นกระแส
 แห่งการปรุงแต่ง. นี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง, ตามที่
 เป็นจริงของปัญญาจักขุ, ไม่ใช่ตามที่เป็นจริงของตาเนื้อ.

ตาเนื้อคือตาธรรมตา^๕ เห็นอย่างไร ก็เห็นตามที่เป็น
 เป็นจริงของตาเนื้อ มันเห็นไปอย่างนั้น. เช่นเห็นก้อนหิน
 รูปร่างอย่างนี้; แต่ถ้าเอาปัญญาจักขุมามองดูสังขารโลก
 การปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงของก้อนหินก้อนนี้ มันเห็น
 อย่างอื่น มันไม่เห็นเป็นก้อนหินอย่างนี้. นี่มันจะเกิดการ
 เห็นที่ละเอียดกว่า, คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองมากกว่า.

นี่เห็นตามที่ตาธรรมตาเห็น. นี้^{๕๘}เรียกว่าเห็นภาพ
 ตามที่ตาธรรมตาเห็น. การสะท้อนของแสงที่มันสะท้อน
 มาจากสิ่งนั้น ๆ มันก็มาสร้างภาพชนิดนั้นขึ้นที่ตา. ถ้าเรียนรู้อ
 วิทยาศาสตร์มาบ้าง ก็จะมีรูตติ ว่าก้อนหินก้อนนี้ตาเราเห็น,
 แล้วเราก็เห็นก้อนหินก้อนนี้รูปร่างอย่างนี้; แต่ไม่ได้

หมายความว่าก้อนหินก้อนนี้ มันเข้าไปในตาของเรา; มันจะเข้าไปได้อย่างไร มันก็บ้า.

แล้วทำไมเราเห็นก้อนหิน ก้อนนี้? เพราะว่าการสะท้อนแสงจากก้อนหินก้อนนี้ มันเข้าไปสร้างรูปภาพอย่างเดียวกัน ข้างในดวงตา ตรงที่มันมีเนื้อที่สำหรับสร้างภาพขึ้นมา ตามที่แสงมันสะท้อนเข้าไปอย่างไรมันจึงมีรูปร่างอย่างนี้. ก้อนหินรูปร่างอย่างนี้ ปรากฏขึ้นในแก้วตาข้างใน ในส่วนที่รับภาพ นี้เรียกว่า เห็นอย่างที่เราเห็น, แล้วก็ยังจะต้องเห็นตามสัญญา หรือตามสมมติ คือใครๆ ก็เรียกอันนี้ว่าก้อนหิน.

พอเราเกิดมา เราก็ได้ยิน ได้เห็น ได้ฟังเขาบอกว่า ก้อนหิน; เราก็จำได้ว่าก้อนหิน ตามที่เขาสมมติเรียกกันในโลกนี้ว่า นึกก้อนหิน, นึกต้นไม้, นึกเมฆทราย, นึกอะไรต่างๆ. นี้เห็นตามที่ประสาทตามันรู้สึก, และตามที่เขาสมมติกันว่า สิ่งนี้เรียกว่าอะไร, แล้วก็ตามที่เรารู้ว่า นึกเขาเรียกกันว่าก้อนหิน. ฉะนั้นเด็ก ๆ อายุไม่กี่ปี มันก็รู้ว่า นึกเรียกว่าอะไร, นึกเรียกว่าอะไร, นึกเรียกว่าอะไร. แล้วมันก็เห็นสิ่งนั้น แล้วรู้จักชื่อของสิ่งนั้น; อย่างนี้เป็นเรื่องตาเห็น, เห็นด้วยตา.

ที่มันต้องดูให้ลึกขึ้นไปอีก ก็คือเห็นส่วนที่มันเป็นสังขารโลก ในกัณฑ์นี้ว่ามีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง การปรุงแต่ง นี้ใครเห็นบ้าง? เดียวก็จะตอบว่า เห็นกัณฑ์หนึ่ง นอนนิ่งอยู่นี้ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ปรุงแต่ง. ที่ว่าเปลี่ยนแปลงและปรุงแต่ง ไม่จริงกระมัง. ก็ต้องบอกให้ดูกันใหม่ ไม่ใช่ดูด้วยตาเนื้อ.

ให้หลับตาเสีย แล้วก็ดูว่า ในกัณฑ์นี้ มีส่วนประกอบอันละเอียด ปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย; ฉะนั้นกัณฑ์ก่อน^{นี้} มันก็จะไปสู่ความชรา, แล้วกัณฑ์ก่อน^{นี้} มันก็จะไปสู่ความสูญสลายไป เหมือนกับว่า ตายอย่างนั้น.

ในกัณฑ์นี้มีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง, กระแสแห่งการปรุงแต่ง, มีการเกิด มีการเปลี่ยน แล้วก็มีการดับ. เราจะเห็นการเกิด การเปลี่ยน การดับ ในกัณฑ์นี้ได้ ด้วยตาอีกพวกหนึ่ง ก็เรียกว่า ตาปัญญา ตาธรรมะ.

ที่อันไหนจริงกว่า? เห็นเพียงแต่รูปร่างเป็นกัณฑ์ กับเห็นว่าใน^{นี้}มีการปรุงแต่งเปลี่ยนแปลง จน

เรียกว่า ไม่เที่ยงหรือน่าเกลียดน่าชัง. ^๕ดูในก้อนหินก็เห็น
 อย่างนี้, ^๕ดูในต้นไม้ ก็เห็นอย่างนี้, ^๕ดูในดินก็เห็นอย่างนี้,
 ดูในคน ในสัตว์ก็เห็นอย่างนี้, ^๕จะดูในสัตว์เล็กสัตว์น้อย
 สัตว์ใหญ่ หรือว่ามนุษย์เด็ก มนุษย์ผู้ใหญ่ ก็เห็นว่ามันมี
 กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง อยู่ในสิ่งนั้น ๆ.

นี่ พระพุทธเจ้าท่านต้องการให้ดูอย่างนี้ ให้เห็น
 อย่างนี้ ไม่ใช่เห็นตามที่ตาเห็น แล้วก็รู้จักตามที่สัญญา
 สมมติ กันอยู่.

นี่ ให้เห็น จนว่า มันเปลี่ยนอยู่ทุกอย่าง จะ
 เปลี่ยนช้าเปลี่ยนเร็ว ไม่สำคัญ; ^๕แต่ว่า ทุกอย่างเปลี่ยน.
 อะไรปรากฏอยู่ในสายตาของเราที่นี่ ก็ดูให้มันเห็น ในข้อที่
 ว่ามันกำลังเปลี่ยน มันกำลังเปลี่ยน : ^๕ก้อนหินก็ดี ^๕แผ่นดิน
 กดี ^๕ต้นไม้ก็ดี, ^๕รูปก็ดี ^๕เทียนก็ดี, ^๕ดอกไม้ก็ดี ^๕เสื่อก็ดี ^๕กระต่าย
 กดี, ^๕เสื่อผ้าที่เราหนุนหม้อยูกดี, ^๕หรือว่าเนื้อตัวเรากดี, ^๕มัน
 กำลังเปลี่ยน มันไม่ได้หยุดตายตัวคงที่.

มองให้เห็นความเปลี่ยนแปลงละ ^๕นี่จะเห็นจริง
 กว่า ^๕จนเกิดความเห็นที่อาจจะพูดได้ว่า ^๕มันไหลเรื่อย
 ทุกอย่างไหล.

เรารู้จักแต่น้ำไหล ของเหลวไหล. พอพูดว่าไหล
 ละก็หมายถึงของเหลวไหล; แต่เดี๋ยวนี้ พูดเสียใหม่ตาม
 ที่เป็นจริง ว่าทุกอย่างมันไหล. แมื่อก่อนหินน้ำมันก็ไหล
 แผ่นดินก็ไหล ต้นไม้ก็ไหล อะไรก็ไหลๆๆ, เนื้อตัวเรา
 ก็ไหล ชีวิตก็ไหล, จิตใจความรู้สึกรักคิดนึกก็ไหล, ไม่มีอะไร
 ที่ไม่ไหล, จนถึงกับพูดว่า **ทุกอย่างไหล** คือ **ทุกอย่าง**
ไม่เที่ยง สัจขารทั้งปวงไม่เที่ยง เพราะเปลี่ยน; เปลี่ยน
นั้นคือไหล.

คำคำนี้ก็เข้าไปพบกับนักคิด นักศึกษา นักปรัชญา
 ในประเทศกรีก ฝ่ายตะวันตก พ้องสมัยกับพระพุทธเจ้า
 ที่มีอยู่เหมือนกัน ที่คนคนนั้นเขาสอนว่า **ทุกอย่างไหล** เป็น
 ระบบคำสอนอันหนึ่งของคนชื่อ **ฮิรัคคิลิตัส (Heraclitus)**
 ก็มีว่า **ทุกอย่างไหล.** นี้ก็เรียกว่าอยู่กับคนละมุมโลกก็ได้
 นั้นเขาอยู่ในทวีปยุโรป, นี้อยู่ในทวีปเอเชีย, แต่มาเห็น
 เหมือนกันว่า **ทุกอย่างไหล** คือทุกอย่างมีกระแสแห่งการ
 เปลี่ยนแปลง.

นี่เราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า มองเห็นหรือยัง
 ว่าทุกอย่างมันไหล? คือ เห็นอนิจจัง นั้นแหละ. ถ้าเห็น
 ก็เห็นว่าทุกอย่างมันเปลี่ยน เปลี่ยนคือไหล ไม่คงที่. นี้

เรียกว่า เห็นตามที่^{๒๗}เป็นจริง ถ้าเห็นว่าทุกอย่างไหลลงก็
เรียกว่าเห็นตามที่^{๒๗}เป็นจริง.

เห็นความปรุงคอสังขาร นคอเห็น “อย่าง^{๒๘}ตนเอง”.

ที่^{๒๙} การไหล^{๒๙}นั้น มัน เป็นเรื่องเช่น^{๒๙}นั้นเอง
ของมัน. นี่^{๒๙}ฟังให้^{๒๙}ดีว่า มัน เป็น ความ เป็น เช่น^{๒๙}นั้นเอง;
เป็น เรื่อง เช่น^{๒๙}นั้นเอง ของ สิ่ง ที่ มี การ เปลี่ยน แปลง
ปรุง^{๒๙}แต่ง หรือ สังขาร. นี้^{๒๙}เรียกว่า เช่น^{๒๙}นั้นเอง ไหล^{๒๙}นั้น
คือ เช่น^{๒๙}นั้นเอง. อะไร จะ ไหล ก็ ตาม มัน จะ เป็น เช่น^{๒๙}นั้นเอง
ทั้ง^{๒๙}นั้น ก็มี คำ ว่า ตถตา ตถาตา แปลว่า เช่น^{๒๙}นั้นเอง.

ถ้า เรา เห็น ความ ไหล ของ ทุก สิ่ง ก็ จะ เห็น ความ
เป็น เช่น^{๒๙}นั้นเอง ของ ทุก สิ่ง, ให้ เห็น ชัด ลง ไป ว่า มัน เป็น เช่น^{๒๙}
เอง; ที่ เมื่อ ต้น ไม้ ก็ เป็น เช่น^{๒๙}นั้นเอง ก้อน หิน ก็ เป็น เช่น^{๒๙}
เอง แล้ว มัน ก็ จะ ต่าง กัน อย่าง ไ.

ถ้า เรา เห็น ลึก ถึง ขนาด เห็น ไหล และ เช่น^{๒๙}นั้นเอง
แล้ว มัน จะ ไม่ พบ ความ ต่าง : แผ่น ดิน ก็ ไหล ต้น ไม้ ก็ ไหล

ก้อนหินก็ไหล คนก็ไหล สัตว์ก็ไหลๆ ฉะนั้นมันจึงเหมือนกันหมด; ไม่มีอะไรต่างกัน เพราะว่ามันมีแต่กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง. สุขก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง, ทุกข์ก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง; ก็เลยไม่มีต่างกันระหว่างสุขกับทุกข์ ในส่วนลึก ในส่วนแท้จริง ในส่วนข้างใน.

สุขคือความไหล ทุกข์ก็คือความไหล หรือความเป็นเช่นนั้นของสิ่งเหล่านี้ เลยไม่มีสุขไม่มีทุกข์ มีแต่เช่นนั้นเอง; ฉะนั้นจึงหมดความหมายที่เป็นคู่ๆ.

เช่นว่าสวยหรือไม่สวยอย่างนี้; สวยก็เช่นนั้นเอง ไม่สวยก็เช่นนั้นเอง ก็เลยไม่มี ไม่มีว่าสวยหรือไม่ว่าไม่สวย เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองเหมือนกันเสีย. หรือว่าหญิงชาย คู่ลึกซึ้งในความเป็นหญิงก็เช่นนั้นเอง, คือไหลเรื่อย. คู่ลึกซึ้งแล้วในความเป็นชายก็เช่นนั้นเอง เพราะไหลเรื่อย, มันก็เหลือแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง หรือไหลเรื่อย; เลยไม่มีชายไม่มีหญิง.

แต่ถ้าไม่เห็นเช่นนั้นเอง มันก็โง่ เป็นมีชาย มีหญิง, มีสุข มีทุกข์, มีสวย มีโช, มีอะไร ซึ่งต่างกันเป็นคู่ๆ;

ก็ถูกหลอกด้วยความเป็นคู่, ก็หลงรักหลงเกลียด โดยความ
เป็นคู่. เห็นเช่นนั้นเอง มันก็เลยไม่มีหญิง ไม่มีชาย,
ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์, ไม่มีได้ ไม่มีเสีย, ไม่มีกำไร ไม่มีขาดทุน,
มันมีแต่เช่นนั้นเองเหมือนกันหมด ในทุกสิ่ง ไม่ว่าอะไร;
ไม่ยกเว้นอะไร จะมีความเป็นเช่นนั้นเอง ในฝ่ายสังขารก็
ไหลเรื่อย.

ทั้งในฝ่ายวิสังขาร หรืออสังขตะ มันไม่ไหล;
แต่ความไม่ไหลนั้นก็เป็นที่เช่นนั้นเองเหมือนกัน. ฉะนั้น
จะเป็นสังขาร หรือ วิสังขาร, จะเป็นสังขตะ หรือ อสังขตะ
มันก็มีความเป็นเช่นนั้นเองในส่วนนี้ ก็เลยไม่ต้องยึดถือ
ว่าตัวตน ไม่ว่าจะ เป็นสังขตะ หรือเป็นอสังขตะ. นี่มัน
จะหมดกันที่ว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา - ธรรมทั้งหลายทั้งปวง
ไม่ใช่ตัวตน, มีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง.

นี่จะต้องสังเกตให้ดี ศึกษาให้ดี เข้าใจให้ดี.
อาตมารู้สึกว่า ท่านผู้ฟังคงจะไม่จับฉวยเอาได้ทั้งหมด, จะไม่
เข้าใจถึงที่สุด ตามที่ต้องการให้เข้าใจ; จึงขอให้เอาไปคิด
ไปนึก ไปศึกษา ไปทดสอบ ไปชำ ชักซ้อมอะไรกันอยู่ :
ทันไมก็เช่นนั้นเอง ก้อนหินก็เช่นนั้นเอง; แล้วมันก็

ไม่มีต้นไม้ ไม่มีก้อนหิน, มัน มีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง,
แผ่นดินก็เช่นนั้นเอง, ทุกอย่างภายนอกตัวเราเช่นนั้นเอง
เหมือนกันหมด. ไม่มีสิ่งใดเลย มีแต่สิ่งเดียว คือ
เช่นนั้นเอง.

อ้อ, ที่^๕ ภายใน เนื้อหนังร่างกาย ก็เช่นนั้น
เอง, ที่เป็นนามธรรม ความรู้สึก นึกคิด จิตใจก็เช่นนั้น
เอง, ความสุข ความทุกข์. ไม่สุขไม่ทุกข์ ที่ปรากฏออกมา
เป็นเวทนา ก็เช่นนั้นเอง, โรคภัยไข้เจ็บก็เช่นนั้นเอง
สบายดีก็เช่นนั้นเอง; ก็จำไว้ว่า มันมีอย่างนี้; ถ้าไม่
เข้าใจ ก็ไปดูให้ดี.

บางคนมาถามอาตมา เขาเป็นคนที่พอจะเข้าใจได้
นะ มาถามว่าเป็นโรคอะไร? ไม่สบายเป็นโรคอะไร? เมื่อ
อาตมาสังเกตเห็นว่า คนนั้นมันจะพอเข้าใจได้ ก็ตอบว่า อาตมา
เป็นโรคเช่นนั้นเอง. ๕ เขาถามว่ากินยาอะไร? ก็กินยาเช่น
นั้นเอง. คนโง่ไม่เข้าใจ.

อย่าโง่หนัก จะเข้าใจว่า มันเป็นโรคเช่นนั้นเอง.
ถามว่ากินยาอะไร? กินยาเช่นนั้นเอง. ถ้าถามว่าได้ผลเป็น
อย่างไร? ได้ผลเช่นนั้นเอง; เพราะหายก็เช่นนั้นเอง, ไม่

หายก็เช่นนั้นเอง, ตายก็ *เช่นนั้นเอง*. ฉะนั้นเราจึงเป็น
โรค *เช่นนั้นเอง* แล้วภิกษุ *เช่นนั้นเอง* ได้ผลเป็น *เช่นนั้นเอง*.
จำไว้ เอาไปทบทวนคตินี้ทุก ๆ ถ้าเข้าใจอย่างนี้ได้ ก็จะเข้าใจ
เรื่องทั้งหมดได้ ว่ามันมีแต่ *เช่นนั้นเอง*.

๔. เห็นความเป็นเช่นนั้นเองได้ก็มองเห็นธรรมชาติ.

ทีนี้ เมื่อตั้งคำถามขึ้นมาว่า เห็นธรรมชาตินั้น
เห็นอย่างไร? คำตอบก็ว่า เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ใน
ของทุกสิ่ง จนไม่มีอะไรผิดแปลกแตกต่างกัน. ในโลกนี้จะมี
อะไรที่เป็นภายใน ภายนอก ก็ร้อยกพันกหมื่นกแสนชนิด
ตามที่ชาวโลกเขาพูดกัน; เราบอกว่าไม่มี, มีอย่างเดียว,
มีสิ่งเดียว คือ เช่นนั้นเอง ก็คือความเป็นเช่นนั้นเอง. ขอ
ให้เห็นอย่างเดียวกันเท่านั้นแหละ ซึ่งเห็นได้จากทุกสิ่งใน
ทุกสิ่ง นี้เห็นเช่นนั้นเอง; เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง,
คำนี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง, ถ้ายังไม่เห็นเช่นนั้นเอง
ก็จะไม่เห็นตามที่เป็นจริง, คือจะเห็นก้อนหินเป็นก้อนหิน,
เห็นต้นไม้เป็นต้นไม้, เห็นแผ่นดินเป็นแผ่นดิน, เห็นแมว
เป็นแมว, เห็นหมาเป็นหมา, เห็นอะไรเป็นอะไรไปตามนั้น;

นี้มากมาย รูปร่างต่างกันไปหมด. แต่เมื่อเห็นลึกเข้าไป
ถึงส่วนลึก คือความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง แล้วจะเห็น
ทุกอย่างเหมือนกันหมด, ทุกอย่างเหมือนกันหมด จะเรียก
ว่าสิ่งเดียวกันก็ได้.

ถ้าเห็นลึก จะเห็นสิ่งเดียวกัน คือความเป็นเช่น
นั้นเอง ในทุกสิ่งทุกอย่าง : ในรูปธรรมก็เห็นอย่างนั้น,
ในนามธรรมก็เห็นอย่างนั้น, ในบุญกุศลก็เห็นอย่างนั้น,
ในบาปในอกุศล ก็เห็นอย่างนั้น, ในอภัยกฤตก็เห็นอย่าง
นั้น; เห็นแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง ตั้งแต่ขุ่นขมขมละเอียด
เม็ดหนึ่ง ก็เช่นนั้นเอง, แล้วมาเป็นสัตว์เป็นคน ก็เช่นนั้น
เอง, เป็นจิตใจก็เช่นนั้นเอง, เป็นความรู้ลึกสูงสุด เป็นมรรค
ผล นิพพาน ก็เช่นนั้นเอง.

ไม่มีอะไรนอกจากเช่นนั้นเอง; เลยไม่มีอะไร
ที่จะมาแบ่งแยก ให้เรารักสิ่งนั้นเกลียดสิ่งนี้, ต้องการสิ่ง
โน้น กลัวสิ่งนี้ ซึ่งมันเป็นเรื่องยุ่งไปหมด; เพราะความ
โง่ของตัวเอง ไม่เห็นตามที่เป็นจริง คือเห็นของจริงที่สุด
ที่มีอยู่ในทุกสิ่ง คือความเป็นเช่นนั้นเอง, และเรียกว่า เห็น
ตามที่เป็นจริง ที่เรียกว่า *ยถาภูติ* - ตามที่เป็นจริง. *ยถาภูติ*

ได้ยินบ่อยๆ แล้ว ^๕เป็นเช่นนั้นเอง คือ ตาตา อวิตตา
อนนฺยตตา เหล่านี้ เรียกว่าเช่นนั้นเอง, ไม่ผิดไปจากความ
เป็นเช่นนั้น^๕.

๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ เห็นเช่นนั้นเอง คือเห็นตามที่เป็นอย่างจริง.

ถ้าถามว่า เห็นอย่างไร, เห็นอย่างไร? ก็เห็น
เช่นนั้นเอง ก็ได้, เห็นตามที่เป็นอย่างจริง ก็ได้, มันเรื่องเดียวกัน.
นี่ เห็นธรรมชาติทั้งหลาย ทั้งหมดทั้งสิ้น ก็ร้อยก็พัน
ก็หมื่น ก็แสนอย่าง ว่ามีเพียงอย่างเดียวสิ่งเดียว คือเช่น
นั้นเอง มันไม่มีอะไรแปลก. ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์
ดวงดาว พืชิน น้ำ มหาสมุทร โลกแผ่นดิน โลกต้นไม้
โลกสัตว์ โลกคน เช่นนั้นเองเท่านั้น, มีแต่สิ่งที่กำลัง
เป็นเช่นนั้นเอง แล้วไหลเรื่อย เปลี่ยนเรื่อย ของสิ่งที่
เป็นสังขาร.

ส่วนที่ไม่ใช่สังขาร เป็นนิพพานนั้นเห็นยาก แล้วก็
จะไม่ได้เห็น ก็ไม่มีโอกาสจะพูด; แต่ถ้าไปเกิดเห็นเข้า
พระนิพพานก็เป็นเช่นนั้นเองอีกเหมือนกัน. ฉะนั้นก็เลย
ไม่ต้องยึดถืออะไร โดยความเป็นนั้น เป็นนี้, เป็นตัว

เป็นตน อย่างนั้นอย่างนี้, คนนั้นคนนั้น, เป็นเราเป็นเขา;
เป็นอย่างที่เราเห็นหรือรู้สึกกันอยู่. เพราะเขาไม่เห็น
ธรรมชาติทั้งหลายตามที่เป็นจริง; ถ้าเขาเห็นธรรมชาติ
ทั้งหลายตามที่เป็นจริง มันเหลือสิ่งเดียว ก็ความเป็น
เช่นนั้นเอง.

การเห็นเช่นนั้นเองได้ ต้องเห็นด้วย ยถาภูตสัมมัมภ์ปัญญา.

เอ้า, ทิน ก็ตั้งคำถามต่อไปว่า ที่เห็นเช่นนั้นเองนะ
เห็นด้วยอะไร? เอาอะไรมาเห็น? คำตอบก็มีว่า ด้วย
ยถาภูตสัมมัมภ์ปัญญา ก็ได้, ยถาภูตญาณทัสสนะ ก็ได้.
ถ้าต้องการจะเห็นความละเอียดลึกซึ้ง ถึงความเป็นเช่นนั้นเอง
ของสิ่งทั้งปวงแล้ว ต้องเห็นด้วยยถาภูตสัมมัมภ์ปัญญา,
ยถาภูตญาณทัสสนะ; มีชื่อหลายชื่อ แต่เรียกกันโดยมาก
รักุมที่สุด ก็เรียกว่า ยถาภูตสัมมัมภ์ปัญญา - ปัญญาเห็นชอบ
คือถูกต้อง แล้วตามที่เป็นจริง, เรียกว่า ยถาภูตสัมมัมภ์ปัญญา.
เอามาแต่ไหน? ไว้ค่อยพูดกันอีกเรื่องหนึ่ง แต่ต้องมีอนัน
ขึ้นมาให้ได้ ถ้าไม่มีอนันจะไม่เห็นตามที่เป็นจริง.

อีกชื่อหนึ่งเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ นี้ ญาณะ แปลว่า รู้, ทัสสนะ แปลว่า เห็น, ยถาภูตะ - ตามที่เป็นจริง, ภูตญาเป็นเครื่องรูเครื่องเห็นตามที่เป็นจริง; เรียกอย่างนี้ ก็มี แต่มันเป็นสิ่งเดียวกัน, ความหมายของคำก็เหมือน ๆ กัน. ยถาภูตสัมมปัฏญา - ภูตญาเห็นชอบตามที่เป็นจริง, ยถาภูตญาณทัสสนะ ก็ ภูตญาเป็นเครื่องรูเครื่องเห็นตามที่เป็นจริง. เราต้องเอา ยถาภูตสัมมปัฏญา หรือจะเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ นี้มา เป็นเครื่องดูให้เห็น.

ที่นี้ ก็ไป เปรียบเทียบ ที่ว่า ถ้าดูด้วยระบบประสาทตา ทางอายตนะทางตา อย่างที่เราเห็นอยู่เดี๋ยวนี้. ดูเดี๋ยวนี้ เราดูด้วยตา ประสาทตา ระบบตา อายตนะคือตา; เราเห็นอะไร? เราก็ก็น้อย่างที่ภาพที่เห็นเป็นมโนภาพ ตามที่มันไปสร้างขึ้นมาใหม่ในนัยตา.

แต่ถ้าเราดู ด้วยยถาภูตสัมมปัฏญา มันไม่มี หน้าที่มาถูรูปร่าง : มันไม่มีรูปร่างอย่างนี้, ก้อนหินมีรูปร่างอย่างนี้, พื้นดินมีรูปร่างอย่างนี้, มันไม่มีหน้าที่ที่จะดูอย่างนั้น; เพราะฉะนั้นมันไม่เห็นแหละ มันไม่ต้องเห็น แล้วมันก็ไม่เห็นด้วย ดูมันก็ไม่ดูอย่างนั้นด้วย.

ยถากุตสัมมปปีญญา จะไม่มาคิดว่าต้นไม้รูปร่าง
 อย่างนี้, ก้อนหินรูปร่างอย่างนี้, แผ่นดินรูปร่างอย่างนี้, คน
 รูปร่างอย่างนี้; มันไม่เห็นอย่างนั้น, มันไม่มีธรรมชาติ
 สำหรับจะอยู่ในแก่นนั้น. แต่มัน มีธรรมชาติสำหรับจะดู
 ลึกเข้าไปถึงข้างใน : ข้างในของก้อนหิน, ข้างในของ
 ต้นไม้, ข้างในของแผ่นดิน, ข้างในของทุกสิ่ง ว่า โอ!
 มีแต่ความไหลเรื่อย เป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงเรื่อย
 มีความเป็นเช่นนั้นเอง มันแทงทะลุเข้าไปข้างใน เห็นความ
 เป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง.

นี่เราเรียกว่า ตากี้ไต๋, เรียกว่า ธรรมจักขุ — จักขุ
 สำหรับเห็นธรรม, หรือปัญญาจักขุ — ปัญญาสำหรับจะเห็น
 ทงหมด รูแจ้งทงหมด. ที่เราดูลืมตากูกันอยู่นั้น มัน
 มั่งสะจักขุ แปลว่าตาเนื้อ เห็นตามที่มีมันเห็น อย่างที่เรา
 ลืมตาจนจะเห็น. ที่นี้ ปัญญาจักขุ ธรรมจักขุ มันไม่มี
 หน้าที่เห็นอย่างนี้ หรือดูอย่างนี้ มันก็ไม่เห็น ไม่เห็นว่า
 ต้นไม้มีรูปร่างอย่างนี้, มันไปเห็นข้างในลึกเข้าไป ว่า โอ,
 ไหลเรื่อย — ไหลเรื่อย, เป็นอย่างนี้เอง — เป็นอย่างนี้
 เอง, อย่างนี้เรียกว่า ปัญญาจักขุ หรือธรรมจักขุ.

ในบาลี *ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร* ท่านใช้คำหลาย ๆ คำว่า *จกขุ อุตฺปาที ฌาณํ อุตฺปาที ปญฺญา อุตฺปาที วิชฺชา อุตฺปาที อาโลโก อุตฺปาที*; หลาย ๆ อย่างนี้ ก็คืออย่างเดียวกัน คือปัญญาจักขุ หรือธรรมจักขุ.

ที่เรียกว่า จักขุ ก็เห็นส่วนที่เป็นธรรมชาติอัน ลึกลับ, เรียกว่า *รูกุธรรมชาติอันลึกลับ* ไม่ใช่รู้อย่างเด็ก เรียนหนังสือในโรงเรียน.

ที่นี้ *ปัญญา* ก็ปัญญาอย่างลึกลับ ไม่ใช่ปัญญา ทำมาหากิน *ปัญญาชั้นอสังข โขง ชักโหมย*; มันเป็นปัญญา อย่างลึกลับ ที่เห็นจริง.

เรียกว่า *วิชา* ก็ *วิชาจริง* เรียกว่า *แสงสว่าง* ก็ *แสงสว่างจริง*; ไม่ใช่แสงแดด แสงแดดนี้ มันก็เห็น ตามแบบแสงแดด; ถ้าคนตาบอดก็ไม่เห็น. แต่ถ้าว่า มันเป็นปัญญาจักขุ ให้ตามันบอดหรืออะไรด้วย มันก็ยังเห็น อยู่ นั่นแหละ นี่เขาเรียกว่า *ปัญญาจักขุ* หรือ *ธรรมจักขุ*.

ฉะนั้น เราจึงต้องมีตา ที่เรียกว่า *ปัญญาจักขุ*, *ธรรมจักขุ* จะเรียกว่า *ตาใน* ก็ได้. พุทกัณง่าย ๆ สำหรับ ชาวบ้าน *ตาลูกนทลิมอยู่ เห็นอยู่น* ก็เรียกว่า *ตานอก* ;

เห็นชั้นนอก เห็นของข้างนอก เป็นรูปเป็นร่าง ตามสัญญา
ตามสมมติ. ที่นี้ ตาใน ไม่ใช่อย่างนั้น, มันไม่เห็นอย่างนั้น,
มันไม่มัวเห็นข้างนอกอยู่อย่างนี้ มัน เห็นลึกเข้าไปข้างใน
เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เรียกว่า
ตาใน.

ตานอกจะเห็นว่าหยุด แต่ตาในจะเห็นว่าไหล
เรื่อย; ตานอก^๕ เห็นก่อนเห็นก่อน^๕ เห็นก่อนเห็นก่อน^๕ เห็น
ก่อนเห็นก่อน^๕ หายคอยู่ที่ตรง^๕ นี้ ตานอกมันไ้ มันเห็น
อย่าง^๕. ที่นี้ ตาใน^๕ ที่มันเห็นอนิจจังเห็นอะไร; ตาในก็เห็นว่า
โอ้, ไหลเรื่อย, ก่อนเห็นก่อน^๕ ไหลเรื่อย, ความเป็นก่อนเห็น
นี้ ไหลเรื่อย คือเปลี่ยนเรื่อย เป็นอนิจจังเรื่อย.

ถ้าว่ากันลิ้ม ก็จะพูดว่า ตานอกเห็นว่าหยุด
แต่ตาในเห็นว่าไหลเรื่อย; จะเป็นอะไรก็ตาม : จะไป
ดูคน ดูของ ดูสัตว์ ดูเงิน ดูทอง ดูวัวควายไร่นา ดูอะไร.
ถ้า ตานอก มันก็เห็นว่าหยุด ที่ตรง^๕ นั้น; แต่ตาใน
เห็นว่าไหลเรื่อยไม่มีหยุด. นี่จึงเรียกว่า เห็นด้วยตาใน
ที่เขาเรียกกันว่า วิปัสสนา เห็นอย่างแจ่มแจ้ง^๕ นั้น คือเห็น
ด้วยตาใน.

ยถาภูตสัมมปปัญญามีได้ โดยศกจิตเป็นสมาธิ.

ตาใน^{๕๖}นี้ต้องหามา หรือต้องเรียกว่าเตรียม^{๕๗}ขึ้นมา
จัก^{๕๘}ขึ้นมา ไปฝึกจิตให้เป็นสมาธิ แล้วจะได้ตาใน, จะมี
ตาใน สำหรับเห็นตามที่เป็นจริง, ว่ามันไหลเรื่อย หรือว่า
เช่น^{๕๙}นั่นเอง. ตานอก^{๖๐}แท้ ๆ นั้นไม่เห็นได้; มันก็
เห็นอย่าง^{๖๑}ที่เห็น ๆ อยู่.

แต่ถ้าไปฝึกจิตให้ดี ให้ถูกต้อง ตามวิธี ที่เรียกว่า
สมาธิ และถ้าสำเร็จแล้ว จะเกิดตาใหม่ ที่เรียกว่า ตาใน
ได้มาสำหรับจะดูสิ่ง^{๖๒}ทั้งปวงกันอีก. ที่^{๖๓}นี้ก็เห็นตรงกันข้าม
เห็นสิ่ง^{๖๔}ทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา; ตรง
กันข้ามกับที่ตานอก^{๖๕}มันเห็น ว่ามันอยู่ตรง^{๖๖}นี้ มันของกู ก
เอาอย่างไรก็ได้ มันเที่ยง มันสุข มันต่าง^{๖๗}กันอย่าง^{๖๘}นี้.

ฉะนั้น ใครอยากมีตาใน ก็ไปฝึก^{๖๙}จนจิตเสียใหม่
ให้จิตมีความเป็นสมาธิตามสมควร จะไม่ถึง^{๗๐}ที่สุดก็ได้;
แต่อย่างน้อยก็ต้องตามสมควรของความเป็นสมาธิ. เราจึง
จะมองเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, หรือ

ที่เรียกว่า เห็นทุกสิ่งมันไหลเรื่อย ไม่มีอะไรที่ไม่ไหล
ไม่มีอะไรที่หยุดอยู่.

นี้เรียกว่า เห็นด้วยญาณุตสัมมปัญญา, เห็น
ด้วยญาณุตญาณทัสสนะ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงมาก
ที่สุดในคำสอนของท่าน. ฉะนั้น เราถ้าอยากจะเห็นตามที่
พระพุทธเจ้าท่านสอน ก็ต้องสร้างอันนั้นขึ้นมา, สร้างญาณอุ-
ตสัมมปัญญาขึ้นมาให้ได้ แล้วก็เห็นสิ่งทั้งปวงตามที่^{ซึ่ง}เป็นจริง.
เห็นด้วยอะไร? เห็นด้วยญาณุตสัมมปัญญา.

นี่เห็นธรรมชาติตามที่^{ซึ่ง}เป็นจริง คือ เห็นว่ามัน
เป็นเช่นนั้นเองก็ได้ หรือเห็นว่า ทุกอย่างมันไหลเรื่อย
ก็ได้. เห็นธรรมชาติตามที่^{ซึ่ง}เป็นจริง เห็นด้วยอะไร?
ด้วยญาณุตสัมมปัญญา ที่เกิดมาจากสมาธิ.

เห็นเช่นนั้นเองได้ในโลกทั้งสาม.

นี่เห็นที่อะไร? เห็นที่ไหน? ก็เห็นที่ทุกสิ่งทุก
อย่าง ที่เป็น โลกแผ่นดิน, เป็น โลกหมู่มสัตว์, หรือเป็น
โลกสังขาร; หมายความว่ารูปธรรมกัตติ นามธรรมกัตติ
การปรุงแต่งของรูปธรรมนามธรรมกัตติ, ทั้ง ๓ โลกนี้ มัน

เป็นอย่างนี้ มันไหลเรื่อย, มีความเป็นเช่นนั้นเอง คือ
การไหลเรื่อย.

รูปธรรมก็เป็นโลกรูปธรรม, นามธรรมก็เป็นโลก
นามธรรม, การปรุงแต่งของสิ่งทั้ง ๒ นี้ ก็คือสังขารโลก
โลกแห่งการปรุงแต่งของรูปธรรมและนามธรรม. แต่เขา
เรียกกันว่า โอกาสโลก บ้าง สัตว์โลก บ้าง สังขารโลก บ้าง;
ถ้าอยากจะกำหนดง่าย ๆ ก็ว่า ที่เป็นรูปธรรม มันก็เป็น
โอกาสโลก, ที่เป็นนามธรรม เช่นจิตใจนี้ มันก็เป็น
สัตว์โลก, ที่เป็นการปรุงแต่งกันอยู่เรื่อย ของสิ่งทั้ง ๒ นี้
ก็เรียกว่า สังขารโลก

สังขารในที่นี้มันแปลว่า ปรุงแต่ง; ไม่ได้แปลว่า
เนื้อหนังร่างกาย. การปรุงแต่ง, สภาพการปรุงแต่งนะ
หยุดเสียเถอะ แล้วก็จะสบาย; ถ้ามีปรุงแต่งอยู่เรื่อย ก็
ต้องเวียนว่ายและเป็นกองทุกข์. ดับสังขาร, หยุดสังขาร
ไม่ได้หมายถึงความตาย หมายถึงการปรุงแต่ง หรือควบคุม
การปรุงแต่งให้ได้ แล้วก็จะมีความสุข

เตสั วูปสโม สุขิ ชักบังสุกุลป้าข้าที่ว่า เตสั วูปสโม
สุขิ นั้นแหละ; สังขาร อย่างนี้ ก็คือว่า การปรุงแต่ง; หยุด
การปรุงแต่งเสียได้ เป็นความสุขอย่างยิ่ง.

ฉะนั้นเราต้องรู้ธรรมชาติแห่งสังขาร หรือสังขารโลก, โลกแห่งการปรุงแต่ง อันละเอียด อันลึกลับที่สุด ที่มีอยู่ในสิ่งทั้งปวงให้ดีๆ มีอยู่ในสิ่งทั้งปวง; เพราะฉะนั้นต้องไปหลงในสิ่งทั้งปวง, หรือจะไปหลงในบางสิ่งบางอย่าง มันก็รวมอยู่ในสิ่งทั้งปวง รวมอยู่ในคำว่า สังขารทั้งปวง.

ฉะนั้น อย่าไปหลงอยู่ในสังขารหรือการปรุงแต่ง : เห็นตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นธรรมชาติอย่างนั้นเอง; ก็ไม่มีความหมายสำหรับให้รัก, ไม่มีความหมายสำหรับให้เกลียด, ไม่มีความหมายสำหรับให้โกรธ, ไม่มีความหมายสำหรับให้กลัว, ไม่มีความหมาย สำหรับจะมาอาศัย อารมณ์ยึดมั่นถือมั่น มันไม่มี. เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น มันก็พอกัน ไม่มีความทุกข์.

เห็นความเป็นเช่นนั้นเองแล้วจะไม่ยึดมั่นถือมั่น.

ที่นี้ ตั้งปัญหาต่อไปว่า จะมีผลอย่างไร? ถ้าเห็นธรรมชาติ ทั้งหลายทั้งปวง ตามที่เป็นจริงว่ามันมีอย่างนั้นเอง หรือมีไหลเรื่อย เห็นอย่างนั้นจะมีผลอย่างไร? ผลอย่างนี้ไม่ใช่ผลกรรมนะ; มันเป็นปฏิภิกิริยาที่เกิดมาจาก

การเห็น. การเห็นด้วยญาณทัสสนะ^๕ นี้ จะไม่จัดว่าเป็น
กรรม; เป็นกิริยาอันหนึ่ง, แล้วมีปฏิภิกิริยาเกิดขึ้นมาจาก
การเห็นนั้น^๕.

เห็นตามที่เป็นจริงแล้วจะเกิดผลขึ้นมา เป็น
ความปล่อย วาง เฉย; ก่อนนี้ไม่ปล่อย ไม่วาง ไม่
เฉย, เอาทั้งหมด, เอาเป็นตัวกู—ของกู อย่างใดอย่างหนึ่ง.
เห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง ตามที่เป็นจริง แล้วมัน
ก็จะปล่อยสิ่งที่ยึดอยู่ วางเสีย แล้วก็เฉย ในทุกสิ่ง ก็หลุด
จากทุกสิ่ง, แล้วเมื่อนั้นก็จะนิพพาน จะปรินิพพาน.

ไม่อยากจะพูดให้รู้กันไว้ สำหรับผู้ที่รักกรรมะ รัก
ความหลุดพ้น. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า เมื่อไม่จับ
ไว้ถือไว้ ด้วยอุปาทาน เมื่อนั้นนิพพาน. บางคนหรือโดย
มาก ได้ยินว่าจะนิพพานต่ออีกก็มีมันชาติ ก็แสนชาติ
อสงไขยชาตินั้น เราจึงจะนิพพาน. เคยฟังอย่างนั้น, เคย
เชื่อกันอย่างนั้น, เคยสอนกันอย่างนั้น; เราต้องบำเพ็ญ
บารมีเรื่อย ๆ ไปเรื่อย ๆ ไป ต่อหมื่นชาติ แสนชาติ อสงไขย-
ชาติ เราจึงจะนิพพาน.

ที่^๕ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น
เมื่อปล่อย เมื่อวาง เมื่อเฉย; เมื่อนั้น จะนิพพาน
ที่^๕นั้น, เป็นอกาลิโก ที่^๕นั้น, เมื่อนั้น.

ที่^๕ จะปล่อยวางก็ต้องเห็น, เห็นธรรมชาติที่^๕
หลายทั้งปวงตามที่^๕เป็นจริง ว่าเช่นนั้นเองไว้อย่างไร, ไหลเรื่อย
ไว้อย่างไร. พอเห็นอย่าง^๕นี้ มันก็ปล่อย คือไม่ยึดมั่นไม่ถือมั่น;
เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น มันก็นิพพาน; แม้จะเป็นนิพพาน
ชั่วคราว ก็เรียกว่านิพพาน.

แล้วคำ^๕ พระบาลีใช้คำว่า ปรีนิพพาน เสียด้วย;
ไม่ได้พูดว่านิพพานเฉยๆ, ใช้คำว่า ปรีนิพพาน ซึ่งเราก็ถือ
กันว่า เป็นความหมายสูงสุด ดับที่สุด. แต่อยาก จะให้
ความหมายที่ชัดกว่า; เย็น, ปรีนิพพาน แปลว่า ดับเย็น
ที่^๕พูดว่านิพพานนิพพานนี้ คือดับแห่งความร้อน : ร้อน
แห่งกิเลส, ร้อนแห่งวิภวสัญญา, ร้อนแห่งอะไรก็ตาม,
ดับหมดแล้วก็เย็น นั่นคือ นิพพาน; เพราะฉะนั้น นิพพาน
แปลว่า เย็น.

นี้เราจะเย็น จะดับได้ ก็เพราะไม่ยึดมั่น; เรา
จะไม่ยึดมั่นได้ ก็เพราะเห็นธรรมชาติที่^๕หลายทั้งปวง

ตามที่เป็นจริง; ฉะนั้น คงจะไม่เสียเปล่าละมัง. อากมา
ก็พูดเรื่องนั้นจนเหนื่อยแล้ว ผู้ฟังก็ฟังจนเมื่อยแล้ว, จะเสีย
เวลาเปล่าหรือไม่ ถ้าเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่
เป็นจริงแล้วมันจะไม่ยึดมั่นถือมั่น; เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น
มันจะดับเย็นเป็นปรีณิพพาน.

พระบาลีโดยพิสดาร ก็พอจะเข้าใจได้ ไม่ยากดอก
— พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มันมีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏ-
ฐัพพะ ธัมมารมณ ๖ อย่างนี้ ในกรณีรูป, มันมีรูป ที่เรา
อาจจะรู้สึกได้ด้วยตา, แล้วรูปนั้นน่ารัก รูปนั้นน่าพอใจ,
มันมีรูปที่น่ารัก เป็นที่เข้าไปยึดเอาแห่งกาม เป็นที่กามเข้า
ยึดเอา; รชนียา — เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด หรือ
ชวนให้กำหนด.

เมื่อพูดอย่างนี้ ก็ขอให้ทุกคนนึกดูว่า สิ่งที่เรา
เห็นทางตานั้นแหละ ที่มันน่ารัก น่าพอใจ จนก่อให้เกิด
กิเลสกาม กำหนดคตินคือ หลงไหล มันมีอยู่ในโลก.

ที่นี้ มันมากระทบตา มากระทบเรา พูดว่ามา
กระทบเรา คือมีการกระทบตา ของเรา; พอกระทบ
แล้วเราก็ชอบใจอย่างยิ่ง ชอบใจเหลือประมาณ. ท่าน

เรียกว่า *อกิณนุทติ* — *ชอบใจอย่างยิ่ง* แล้วก็สูดปาก อย่างเอรีคอร่อย พอใจ, พร่ำบ่นว่า มันวิเศษ วิเศษหนอ วิเศษจริงหนอ อะไรก็ตาม แล้วแต่คนบ้านนั้นมันจะพูดไป.

ปากพร่ำอยู่ในสิ่งที่มันชอบใจที่สุด อย่างนี้ก็เรียกว่า *อกิวัตติ* — *พร่ำสรรเสริญ* *พร่ำพูดคุณของสิ่งที่ตนหลงรัก* แล้วจิตใจของเขาก็ปักแน่นลงไป在那นั้น ในสิ่งที่ตนชอบ, แล้วพร่ำพูด พร่ำสรรเสริญอยู่นั้น. จิตใจของเขาก็ปักตั้งลงไป在那นั้น นี้เรียกว่า *อชฺโฆสาย ติจฺจฺจติ* — *หยั่งลงไป* *ในสิ่งนั้น*.

เมื่อคนนั้นชอบใจอย่างยิ่ง พร่ำสรรเสริญอย่างยิ่ง บั๊กใจอย่างยิ่งอยู่นั้น; ญาณนั้น, ญาณในขณะนั้น ที่สัมผัสรูปอันนั้น ญาณนั้นก็เป็นวินญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยเสียแล้ว นั้นเรียกว่า *ตัม นิสฺสิตัม วิญฺญาณัม โทติ* — *วินญาณนั้นก็เป็นวินญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยยึดครองเสียแล้ว,* คือความเพลิดเพลिनินตี พร่ำสรรเสริญมัวเมานั้นแหละ.

นั่นเรียกว่ากิเลสเข้าไปอาศัยในวินญาณนั้น วินญาณทางตาในกรณีนี้ ที่ได้เห็นรูปอย่างนี้ ฉะนั้นวินญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยเต็มทีอย่างนั้นแล้ว; นั้นแหละเรียกว่า อุปาทาน,

อุปาทาน, ตทูปาทาน นั้นแหละคือตัวอุปาทาน ละ อุปาทาน
— ความยึดถือ.

ที่นี้ก็ตรัสว่า สอุปาทาโน เทวานมินุท ภิกขุ น ทิฏฐเจ-
ธมฺเม ปรีนิพฺพายติ เพราะท่านตรัสตอบแก่พระอินทร์ เรียก
ว่า เทวานมินุท พระอินทร์ จอมเทวดา. ตรัสว่า พระอินทร์,
ถ้าว่าภิกขุ มีอุปาทานอย่างนี้แล้ว ไม่ดับเย็น คือไม่ปรีนิพพาน
ในทิฏฐุธรรมนี้ เพราะมีอุปาทานยึดมั่น หลงไหล แน่นแน่น
ขบใจ พราสรวรเสริญอยู่ด้วยปาก.

ที่นี้ ในกรณีที่ตรงกันข้าม เมื่ออารมณ์อย่างนั้น
มากกระทบตา เป็นต้น นี้ มันมีปัญญา, ก็เป็นกรณีของคน
ที่มีปัญญา เห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง
แม้ในรูปที่มากกระทบตา ที่น่ารัก น่าพอใจ น่ากำหนด เหลือ
ประมาณนี้; มันก็ยังเห็นว่า โอ๊ย, ธรรมชาติตามธรรมดา
เช่นนั่นเอง ไหลเรื่อย อย่างนี้เป็นต้น.

คนนี้ก็ไม่หลงพอใจ น อภินนฺตติ — มัน ไม่เพลิดเพลิน
อย่างยิ่ง, น อภิวทติ — ไม่ได้พราสรวรเสริญสุตปากอย่างยิ่ง,
น อชฺโณสย ทิฏฺฐติ — มันก็ ไม่ส่งใจลงไป; คนนี้

เพราะเห็นธรรมชาติตามที่เป็นอย่างจริง วิญญาณนั้น ก็ไม่ถูก
กิเลสอาศัย; มันมันไม่ใช่อุปาทาน.

เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น บุคคลนั้น วิญญาณนั้น
ไม่เป็นอุปาทาน; มันไม่มีอุปาทาน แล้วก็ภิกษุผู้ไม่มี
อุปาทาน ย่อมดับเย็นเป็นปรินิพพาน ในทิวฐธรรมนั้น
เทียว ในทิวฐธรรมนี้ คือที่นี้ และเดี๋ยวนี้. เมื่อไม่มีอุปาทาน,
เมื่อดับอุปาทาน เมื่อว่างจากอุปาทาน, ก็จะเป็นปรินิพพาน
เย็นสนิทที่ตรงนั้น เวลานั้น นั่นเทียว.

นี่เราสามารถจะมีปรินิพพาน ที่นี้และเดี๋ยวนี้
โดยการกำจัดอุปาทานเสีย ระวังอุปาทานเสีย; ไม่ให้
อุปาทานเกิดขึ้นมา. เมื่อไม่มีอุปาทาน ก็เป็นผู้เย็น
เป็นผู้ดับเย็น เป็นผู้ปรินิพพาน ปรินิพพานที่นี้และ
เดี๋ยวนี้; ไม่ต้องรออีกหมื่นชาติ แสนชาติ อสงไขยชาติ
บำเพ็ญบารมีไป อสงไขยชาติ จึงจะปรินิพพาน.

ที่พูดนี้ ก็เพื่อขอให้ดูว่า มันมีประโยชน์
อย่างไร? การเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นอย่าง
จริง ว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ (เช่นนั้นเอง ไหล

เรื่อยนั้; ถ้าเห็นอย่างนั้นแล้ว จะมีประโยชน์อะไร? มันจะมี ประโยชน์ถึงขนาดสร้างพระนิพพานขึ้นมาที่นี้ และเต็ยวัน และเป็นนิพพานจริง รู้สึกอยู่กับจิต, เป็น สันตภูจิโก — เป็นของจริง, แล้วก็ไม่ต้องจำกั้เวลา มันที่นี้ และเต็ยวัน, คือเมื่อไม่มีอุปาทาน ก็เป็นอกาลิโก — ไม่ จำกั้เวลา แล้วอาการอย่างนั้น มันก็เป็น ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ — คนที่รู้นั้นก็รู้อไ้เฉพาะตน, ประจักษ์แก่ใจของตน; อย่างนี้จะ เป็นธรรมะจริง เป็นของจริง เพราะเป็นสันตภูจิโก อกาลิโก บั้จัดตั้ง เวทิตัพโพ.

เอาละ อาตมาก็จะหมดเรื่องแล้ว คือดูให้เห็นตาม ที่เป็นจริง ว่าธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้นเอง ไหลเรื่อย ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น. เต็ยวันเราไม่เห็นธรรมชาติทั้งปวง ตามที่เป็นจริง ก็ยึดมั่นถือมั่น ก็เป็นทุกข์ อย่างน้อยก็ปวดหัว นอนไม่หลับ; เข้าใจว่าต่อไปนี้จะเอาไปปรับปรุง ขยับ-ขยาย, อย่าให้ต้องปวดหัวหรือนอนไม่หลับ จะได้เลิกกินยา นอนหลับกันเสียที.

ต้องขอยุติการบรรยาย เพราะธรรมชาติบังคับ,
ธรรมชาติบังคับ.

บุญ เงิน อะไร.

สิ่งหนึ่ง เป็นเหมือน ของเกลื่อนกลาง
ก็ เป็น ขา ด้ก กตุก ทั้ง ใต้ ถน
ก็ เป็น บุญ มีไว้ เพื่อ เชื้อ ใจ
ใช้ เป็น ดั่ง สดวกตย ดลัปรตเรือ,
หรือ บัว โพร มีไว้ ใช้ ใช้ไว้ แยก
กลัตก แยก ใจ สัน ปรหวน เนลือ
ไร กั้น เกลือ ใจ ะต้อบ, บข เกลือ
บุญ เหมือน เรือ มีไว้ ใจ ไป หนี พพาน
ใช้ ใจ เพื่อ ไว้ ประดับ ใจ สดปร
ก็ ยอ อดข แยก ไป ทุกสทน
หรือ คดปลัด ใจ ใน โลก ใจ อกัน ต
ไม่ ยาก ข้าม ใจ หนี พพาน เสีย ตย เรือ ๑

พ. ธรรมะ

รายชื่อหนังสือ
ชุดลอยปทุม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑	คู่มือมนุษย์	๖
๒	ศิลปแห่งการดูด้วยญาณุตสัมปัณญา	๑
๓	ศิลปแห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัว	๑
๔	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑
๕	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม	๑
๖	พูดกับเงร	๑
๗	เสียงธรรม	๑
๘	ชาติในปฏิจสมุปบาท	๑



ตายก่อนตาย

ตายเมื่อตาย ย่อมกลายเป็นผี
ตายเมื่อได้ เป็นผี ตายใน
ตายใหม่ เพียงให้ เขาใส่ใจ
ตายใจใจ นั้นคือตาย เสียก่อนตาย

ตาย ก่อนตาย ผู้ใดกลายเป็นผี
แต่กลายเป็น สิ่งที่ไม่สูญหาย
ที่แท้คือ ความตาย ที่ไม่ตาย
มีความหมาย มีชีวิต ได้เกิด แล

ถึงจุดนี้ สิ้นสุด ย่อมถึง
เหมือนเล่นสั้น ตาม คนตาบอด
แต่เป็นความ ลือลือ ไม่สิ้นแปร
ชีวิตที่แท้ ตรงได้ ไม่ตายเลย ๕

พ. อัมรินทร์